

Exoten, een kritische beschouwing
door Piet Mout

Exoten zijn soorten dieren, planten en micro-organismen, die door toedoen van de mens in een nieuw leefgebied terecht zijn gekomen. Oorspronkelijk horen ze daar niet thuis. Als deze exoten zich vervolgens invasief gaan gedragen veroorzaken zij mogelijk (grote) schade.

Deze definitie komt van de website www.invasieve-exoten.nl

Op deze website is redelijk veel materiaal te vinden over invasieve exoten, zo kun je er lezen wat we onder invasieve exoten verstaan, hoe ze (mogelijk) naar ons land zijn gekomen en waarom ze schadelijk zijn. Als je deze website doorleest of als je geabonneerd bent op hun zeer informatieve nieuwsbrief, dan krijg je al snel de indruk dat er geen enkele twijfel bestaat over het te voeren beleid rondom invasieve exoten en dat we er vooral alles aan moeten doen om deze planten, dieren en micro-organismen te bestrijden met zo ongeveer alle ten dienste staande middelen. Ik heb daar soms grote moeite mee en blijf soms ook met onbeantwoorde vragen zitten. Daarom schrijf ik graag een kritische beschouwing waarin ik probeer aan te geven wat er mijns inziens niet deugt aan het beleid en stel ik daarom een andere, meer genuanceerde benadering voor.

Laten we eerst maar eens kijken naar de definitie. Het gaat kennelijk om organismen die zich door toedoen van de mens vestigen op plaatsen waar zij oorspronkelijk niet voorkwamen en daar vervolgens allerlei vormen van schade veroorzaken aan de natuur en aan de economie en soms slecht zijn voor de volksgezondheid.

Wat deze definitie bijzonder maakt, is dat het er blijkbaar om gaat dat deze levende wezens door toedoen van de mens bepaalde gebieden zijn binnengedrongen. Eerlijk gezegd vind ik dat een onzinnig standpunt. Migratie van organismen is juist een basisprincipe binnen allerlei normale, natuurlijke processen. Nog maar 10.000 jaar geleden (in de laatste ijstijd) leefde er in Nederland vrijwel helemaal niks. Dat we hier nu van een rijke natuur kunnen genieten is o.a. te danken aan de mogelijkheid van soorten om nieuwe gebieden te veroveren (eigenlijk is alles wat hier leeft dus een exoot). Levende wezens hebben zich in de afgelopen drieënhalf miljard jaar voortdurend en op alle mogelijke manieren verspreid over de aarde en daarbij telkens opnieuw nieuwe gebieden gekoloniseerd en weer verlaten, afhankelijk van de geboden mogelijkheden ter plaatse. Gedurende deze onbegrijpelijk lange periode hebben organismen iedere plek op aarde veroverd en iedere niche bezet. Aanpassing aan de telkens veranderende mogelijkheden is een drijvende kracht achter evolutie. Voor het effect van de immigrerende soort op zijn nieuwe omgeving maakt het feit dat de mens daar de hand in had of dat er gebruik gemaakt is van een andere transportmogelijkheid helemaal niks uit.

Uiteraard begrijp ik heel goed dat op verschillende momenten in de evolutie ontwikkelingen, o.a. door het uiteendrijven van de continenten, gescheiden van elkaar zijn gaan verlopen en dat daardoor een ecologische samenhang is ontstaan die nu door intercontinentale uitwisseling kan worden verstoort op een manier die onder "onmenselijke" omstandigheden niet gemakkelijk zou kunnen hebben plaatsgevonden. Sommigen ervaren de daar uit voortkomende gevolgen kennelijk als een bedreiging. Op de evolutionaire tijdschaal stelt het echter

helemaal niks voor en ook gemeten naar menselijke maatstaven kunnen we volgens mij niet veel anders constateren dan dat we geen idee hebben van de werkelijke effecten.

Wat op korte termijn soms uitermate schadelijk lijkt, hoeft dat zelfs na een relatief ietsje langere tijd al niet meer te zijn. Er zijn voorbeelden te over van snel veranderde opvattingen over schadelijkheid van wat ooit als invasieve exoten werden beschouwd. Het mooiste voorbeeld is wellicht waterpest. De verschillende soorten waterpest werden nog niet eens zo lang geleden als een groot probleem gezien en eerlijk gezegd waren ze dat ook. Toch ziet nu vrijwel niemand waterpest nog als een groot en onbeheersbaar probleem. De laatste tientallen jaren zijn we waterpestsoorten zelfs positief gaan waarderen als zuurstofplant die de waterkwaliteit behoorlijk kan verbeteren.

De Amerikaanse vogelkers hebben we ook jarenlang bestreden en uitgescholden voor bospest en blijkt nu al een behoorlijk hoog gewaardeerde plek te hebben veroverd in zijn nieuwe ecosysteem: <http://www.naturalis.nl/nl/over-ons/pers/persberichten/persberichten-2016/bospest-blijkt-zegen-voor-inheems-insectenleven/>

Ons inzicht in hoe exoten invasief worden, is toch heel beperkt. Wetenschappers hebben vaak geen goed antwoord op de vraag waarom een heel klein deel van de planten en dieren die door ons toedoen onze Europese natuur binnendringen zich plotseling invasief gaan gedragen en waarom meer dan 99% van de exoten zich helemaal geen blijvende plek weet te veroveren of als dat wel lukt slechts een bescheiden plaats innemen.

We hebben uiteraard wel enkele vermoedens en die zijn soms ook wel redelijk goed onderzocht, maar de enorme verscheidenheid aan exoten dat wereldwijd op plekken terecht komt waar ze oorspronkelijk niet thuis horen is enorm. In slechts enkele gevallen snappen we hoe dat zit. In zijn algemeenheid kan gezegd worden dat een exoot invasief kan worden als die exoot, toevallig, heel goed in zijn nieuwe omgeving in een bepaalde ecologische niche blijkt te passen, doordat er daar geen of weinig natuurlijke vijanden aanwezig zijn, en als zij in de concurrentie met de inheemse soorten ook op de andere vestigingseisen als winnaar uit de bus

muskusrat

komt. Het voordeel voor de nieuwkomer zit vaak in het feit dat de inheemse planten of dieren een lange co-evolutie hebben doorgemaakt, waarin een soort evenwicht is ontstaan tussen het betreffende organisme en zijn eventuele vijanden of concurrenten en die co-evolutie heeft niet plaatsgevonden met de exoten. De vijanden en concurrenten van de exoten verhuizen maar zelden tegelijkertijd mee naar hun nieuwe woonplaats.

In zo'n situatie kan het voorkomen dat een nieuwkomer een lange tijd kan profiteren van de voor de exoot nieuwe en gunstige omstandigheden. De populatiedynamica leert ons dan dat deze exoten aanvankelijk een enorme en onder gunstige omstandigheden zelfs exponentiële groei kunnen doormaken. Het is juist in deze fase dat wij overlast of schade ervaren en dan meestal ook besluiten in te grijpen. Uit diezelfde tak van wetenschap (de populatiedynamica) leren we dat dit geen blijvende situatie is en dat een dergelijke populatie eerst doorgroeit naar een maximum en daarna terugzakt naar de voor die soort optimale situatie.

Door in te grijpen tijdens de fase van exponentiële groei kan je de problemen echter nooit oplossen, weten we inmiddels uit ervaring. Hier zijn, helaas, heel veel voorbeelden van: de konijnen in Australië kent iedereen als afschrikwekkend voorbeeld; in Nederland is de bestrijding van de muskusrat even exemplarisch en wellicht even zinloos. Hoe harder wij de muskusrat bestrijden, hoe sneller zij zich voortplanten. We zetten al sinds de jaren veertig van de vorige eeuw een heel leger (400) van rattenvangers in en de aantallen muskusratten blijken alleen maar te zijn toegenomen. In 1941 zijn de eerste muskusratten Nederland binnengedrongen en maakten aanvankelijk geen grote groei door. In de jaren zeventig namen de aantallen plotseling en in rap tempo toe en werden per jaar 200.000 muskusratten gedood. De eerste jaren van deze eeuw schommelden de aantallen tussen de 300.000 en de 400.000 gevangen muskusratten. Vanaf 2005 blijken de aantallen plotseling terug te zakken naar in 2015 nog maar zo'n 90.000.

Ondanks deze grote aantallen zijn de geschetste doemscenario's nooit uitgekomen. Er is, voor zover ik weet, nog nooit een dijk doorgebroken. Er zakt alleen wel eens een trekker de slootkant in. Ecologische schade is er in het geheel niet en is er ook nooit geweest. De discussie

bezemkruiskruid

sie over de zin en de noodzaak van muskusrattenbestrijding is gek genoeg pas sinds enkele jaren stevig op gang gekomen, o.a. door de onacceptabele hoge bijvangsten. Niemand die kan verklaren waarom, bij ongewijzigd beleid, de aantallen plotseling teruglopen. Er wordt eigenlijk pas sinds 2007 serieus onderzoek gedaan naar nut en noodzaak en naar wat dan de beste manier van bestrijden is. Kennelijk heeft men dus tachtig jaar lang maar wat aangerom-meld.

De economische schade door muskusratten wordt ongeveer op € 5.000.000,- per jaar geschat, vooral veroorzaakt door herstel van oerverschade. De bestrijding van de muskusrat kost ons meer dan € 30.000.000,- per jaar. Als ik dat extrapoleer (en dat is vast niet verantwoord) kom ik op een bedrag van 2,4 miljard in de afgelopen tachtig jaar.

Dit meest pregnante voorbeeld laat mijns inziens zien dat het beleid rondom bestrijding van invasieve exoten voor een groot deel gebaseerd is op emotie en op gebrekkige kennis. We weten het vaak gewoon niet.

Omdat de problematiek van invasieve exoten mij interesseert, ben ik geabonneerd op de Nieuwsbrief Invasieve Exoten. Daarin word je regelmatig op de hoogte gehouden van nieuwe bedreigingen en wat we daaraan denken te gaan doen. Eerlijk gezegd kan ik er geen touw aan vast knopen. Het beleid wordt gebracht alsof ze weten wat ze doen en dat het heel consistent is, maar ik blijf meestal in verwarring achter. De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat de laatste tijd ook in de Nieuwsbrief wel wat meer kritische geluiden zijn te horen. Ik geef daarom graag wat voorbeelden van mijn verbazing en van mijn vragen:

- Waarom worden de reuzenbalsemien, de verschillende soorten duizendknoop, de reuzenbereklaauw enz. wel bestreden (maar ook weer niet heel consequent) en hoor ik nooit iets over bezemkruiskruid of tengere rus?
- We zijn heel ongerust over allerlei grondels die uit Oost-Europa via door ons gemaakte nieuwe verbindingen tussen Donau en Rijn ons land binnendringen, maar de hengelsportverenigingen kunnen al vele jaren hun gang gaan met het uitzetten van de meest rare vissoorten;
- De huiskraaien moesten allemaal dood, maar halsbandparkieten en andere papegaaiachtigen zijn inmiddels volkomen geaccepteerd (behalve dan door Tom van Wanum, zie elders in deze In de Branding);
- Zijn mandarijneenden in Engeland, Schotland en Nederland nou invasieve exoten en moeten we ze om die reden bestrijden of zijn deze populaties juist een goede overlevingskans voor deze soort? In deze drie landen leeft nota bene 30% van de totale wereldpopulatie en met de Aziatische populatie gaat het behoorlijk slecht;
- Muurhagedissen en boomkikkers hebben het in Nederland erg moeilijk. Uiteraard is bescherming heel belangrijk en gelukkig zijn er succesvolle projecten te melden. Toch zijn door toedoen van de mens beide soorten ook buiten hun oorspronkelijke leefgebied in Nederland aangetroffen en doen het daar soms relatief goed. Is dat nou, mits uiteraard uitgevoerd door kenners, een goede manier van risicospreiding of is dit een ongewenste ontwikkeling? Een schimmeltje in hun natuurlijke leefgebied en een hele populatie is verdwenen;
- We zijn soms buitengewoon voorzichtig met de herintroductie van soorten die door ons toedoen zijn uitgeroeid (eigenlijk de omgekeerde problematiek van invasieve exoten) en soms juist niet. Wolven, lynxen, zeearenden, visarenden enz. moeten vooral op eigen kracht zien terug te keren, maar bevers, otters, korhoenders, bizons, oerrunderen en andere grote grazers krijgen alle hulp;
- Moeten Siberische grondeekhoorns worden bestreden omdat de grijze eekhoorn in Engeland een plaag is?
- Waarom gaan we rattenslangen in Drenthe monitoren in plaats van bestrijden?
- Waarom zijn we zo selectief met onze bezorgdheid? Er is een groep exoten, die ongelooflijk veel schade heeft toegebracht aan de natuur en die uiterst invasief is. Deze groep vol-doeft volledig aan alle kenmerken van de gehanteerde definitie en waar niemand (behalve

Norman van Swelm) over spreekt als invasieve exoten. Het zijn de landbouwgewassen en landbouwhuisdieren, die bijna tweederde van ons grondoppervlak bezetten. Inmiddels zijn er in die gebieden geen of nauwelijks nog natuurwaarden te vinden;

- Aansluitend op het bovenstaande punt, maar nog minder zichtbaar omdat we dat om voor mij onduidelijke redenen natuur noemen, zijn de invasieve exoten in onze bossen. Op deze oorspronkelijke houtakkers staan toch vooral boomsoorten die niet inheems zijn. In Nederland hebben we slechts een veertigtal inheemse boomsoorten, maar in onze bossen kan je bijna 700 soorten aantreffen. Toch zijn er weinig mensen die bijvoorbeeld Douglas sparren willen bestrijden.

Ik neig daarom naar het volgende standpunt:

- Accepteer dat er migratie van organismen bestaat en zelfs massaal plaatsvindt. We leven in het Antropoceen. We gaan tuincentra en dierenwinkels niet verbieden. Ook de wereldwijde transporten van van alles en nog wat kunnen en willen we niet aan banden leggen. Alle ladingen controleren is ondoenlijk. Dat de mens de oorzaak is van de verspreiding maakt voor het effect op de ecosystemen niets uit. Dat effect zou precies hetzelfde zijn geweest als de verspreiding langs een natuurlijke weg had plaatsgevonden;
- Doe eerst maar eens goed en gedegen onderzoek naar bepalende factoren voor het invasief worden van organismen en of die mogelijk invasieve soorten schadelijk zijn of kunnen worden. Nu lijkt het beleid bepaald te worden door ervaringen met een bepaalde exoot die elders invasief is geworden onder vaak totaal andere omstandigheden;
- Het enige verstandige lijkt preventief optreden. Helaas weten we nu pas of een soort zich invasief gaat gedragen op een moment dat het meestal al te laat is;
- Stop met het dweilen met de kraan open. Ingrijpen tijdens de fase van exponentiële groei heeft geen enkele zin en kost handen met geld;
- Kijk vooral naar het effect op de langere termijn en niet alleen naar de actuele problemen;
- Pak de hengelsport aan. En de houtvesters;
- Los het (zwerf-)kattenprobleem op (zie elders in In de Branding);
- Minder oppervlak voor landbouw en aanzienlijk meer voor natuur (minstens 30% van Nederland);
- Als je toch gaat bestrijden, doe het dan goed: op basis van wetenschappelijk onderzoek! Als overzomerende brandganzen of kolganzen beschouwd moeten worden als mogelijke invasieve exoten, schiet ze dan allemaal dood. Binnen aanvaardbare grenzen houden, is het creëren van een eeuwigdurend probleem. Dat moet je niet willen (Voor alle duidelijkheid: persoonlijk ben ik hier niet voor. Ik beschouw overzomerende brand- en kolganzen als een verrijking van onze natuur);
- Leer anders kijken naar schade;
- Maak ecosystemen sterk genoeg om bestand te zijn tegen nieuwkomers.

Tot slot wil ik nog opmerken dat ik in het algemeen voor het aanpakken ben van invasieve exoten, maar dan wel op een effectieve, wetenschappelijk onderbouwde manier. Er zijn gelukkig ook veel voorbeelden te noemen van een succesvolle aanpak, met name op eilanden met veel oorspronkelijke endemen die bedreigd worden door exoten als ratten, katten, geiten enz.